

Миљана Павићевић¹⁸

Универзитет у Приштини – Косовској Митровици

Филозофски факултет у Приштини – Косовској Митровици

ПОВЕЗАНОСТ РОДИТЕЉСКОГ ПОНАШАЊА И ОСОБИНА ЛИЧНОСТИ ДЕТЕТА – МЕТААНАЛИЗА

***Сажетак:** Прегледом литературе је установљено да је спроведен велики број истраживања о повезаности васпитних стилова родитеља и особина личности деце и управо је циљ нашег истраживања био преглед тих радова који се баве испитивањем повезаности перцепције родитељског понашања и особина личности у одраслом добу и квантификација закључака претходних истраживања уз помоћ метаанализе. Метаанализом је обухваћено 12 студија из којих смо добили податке о 14 независних узорака, односно обухваћено је 3995 испитаника из осам земаља. Резултати метаанализе показују нешто већу повезаност мајчине Неге са особинама личности детета, него између очеве Неге и особина личности детета. Такође, значајан резултат ове метаанализе је повезаност очеве и мајчине Неге са позитивним аспектима личности детета (Екстраверзија, Савесност, Сарадљивост), док је Контрола повезана само са две димензије личности и то позитивно са Неуротицизмом и негативно са Сарадљивости. Са друге стране, утврђена је негативна корелација између родитељске тоpline и Неуротицизма детета.*

***Кључне речи:** родитељско понашање, особине личности, метаанализа.*

УВОД

Дечије виђење родитеља и њиховог понашања проучава се још од 1894. године (Goldin, 1969). Одавно је уочено да дечије виђење родитељског понашања може бити значајно колико и информације добијене од родитеља, а у неким случајевима и значајније од стварног понашања родитеља (Parker, 1984; Richamn i Flaherty, 1987). Однос родитељ-дете и дечије виђење тог односа игра значајну улогу у прилагођености детета и његовом психолошком развоју. У литератури која се бави односом родитељ-дете постоји опше слагање да се у родитељском понашању могу

¹⁸ miljanapavicevic@yahoo.com

идентификовати две примарне димензије (Arrindell i sar., 1994; Parker i sar., 1979; Schaefer, 1965). Овај дводимензионални модел родитељског понашања претпоставља постојање две димензије: афективне и контролне. Афективна димензија представља емоционални однос родитеља према детету и има два пола: топао и хладан однос. Димензија контроле тиче се дозвољене психичке и физичке слободе и самосталности детета. Она такође има два пола: попустљиво и ограничавајуће васпитање.

Током осамдесетих година почели су да се појављују радови који су се бавили повезаношћу родитељског понашања и фундаменталних димензија нормалне личности (Mackinnon i sar., 1989; McCrae i Costa, 1988). У последење две деценије број студија које се баве овом проблематиком је у порасту, а један део разлога оваквог тренда лежи у сазнању да су варијације у нормалним цртама личности у вези са димензионо мереним поремећајима личности (Ball i sar., 1997; Costa i Widiger, 2001), као и са психијатријским обољењима (Bienvenue i sar., 2001).

Када је реч о личности, у литератури се највећа пажња даје двома главним димензионом теоријама структуре нормалне личности. Прва је петофакторски модел личности (eng. Five Factor Model, FFM) који се углавном мери ревидираним НЕО инвентаром личности (NEO-PI-R, Costa i McCrae, 1992), мада се за процену пет базичних димензија личности (користе и други инструменти (нпр. Big Five Inventory, BFI; John i sar., 2008). Петофакторски модел је настао на основу анализе језика (John i sar., 1988) и инвентара личности (McCrae, 1989) и претпоставља постојање следећих пет димензија личности: Неуротицизам, Екстраверзија, Отвореност према искуству, Сарадљивост и Савесност.

Други модел је Клонинџеров седмофакторски психобиолошки модел од кога је потекао инструмент Temperament and Character Inventory, TCI (Cloninger, 1994). Овај модел претпоставља постојање четири димензије темперамента: избегавање казне (eng. Harm avoidance), потрага за новим (eng. Novelty seeking), зависност од награде (eng. Reward dependence), и истрајност (eng. Persistence) за које се сматра да се јављају рано у развоју поједница и да су блиско повезане са различитим системима неуротрансмитера у мозгу. Клонинџеров модел постулира и постојање три димензије карактера: самоусмереност (eng. Self-Directedness), кооперативност (eng. Cooperativeness) и самотрансценденција (eng. Self-Transcendence) за које се претпоставља да сазревају у одраслом добу.

Циљ овог истраживања био је преглед радова који се баве испитивањем повезаности перцепције родитељског понашања и особина личности у одраслом добу и квантификација закључака претходних истраживања уз помоћ метааналитичких техника (Hedges i Olkin, 1985; Hunter i Schmidt, 2004; Rosenthal, 1984). Већина инструмената којима се процењује перцепција родитељског понашања укључује субскалу за процену афективне димензије, која се у литератури среће под називом Нера (eng. Care) или Емоционална топлина (eng. Emotional warmth) или само Топлина, и субскалу за процену родитељске контроле, у литератури познату као Контрола (eng. Control) или Презаштићивање (eng. Overprotection) (нпр. Children's Reports of Parental Behavior Inventory, CRPBI, Raskin i sar., 1971; Parental Bonding Instrument, PBI, Parker i sar., 1979; Egna Minnen Beträffande Uppfostran, EMBU, Perris i sar., 1980). Имајући то у виду, у овом раду фокусираћемо се на студије у којима су коришћени инструменти којима се процењује макар једна од ове две димензије родитељског понашања. С друге стране, у истраживање ће бити укључене студије које користе инструменте којима се процењује макар једна димензија петофакторског модела. Осим тога, будући да резултати једне студије указују на делимично поклапање димензија НЕО-П-Р-а и ТЦИ-ја (De Fruyt i sar., 2000), предмет метаанализе ће бити и студије које користе ТЦИ, с тим што ћемо у обзир узети само Избегавање казне и Кооперативност сматрајући их еквивалентима Неуротицизма и Сарадљивости из петофакторског модела.

МЕТОД

Узорак студија

Први корак претраге био је претраживање компјутеризованих база научних публикација: *Scopus*, *Science Direct*, *EBSCO* i *SCIndeks*. Временска одредница за почетак претраге није била задата, а као горња граница коришћена је 2015. година. У циљу лоцирања студија објављених на енглеском језику за претрагу су коришћене следеће речи: parent-child interaction, parenting, parental, childrearing, caregiving, rearing style, rearing, parenting style, personality, big five, neuroticism, extraversion, agreeableness, openness to experience, conscientiousness, temperament and character inventory, cooperativeness, harm avoidance. Како би смо лоцирали студије објављене на српском језику користили смо следеће кључне речи:

родитељ, родитељски, васпитни стил, васпитање, личност, неуротицизам, екстраверзија, сарадљивост, отвореност за искуство, савесност, Клонинџер, кооперативност и избегавање казне. У другом кораку додатне студије су идентификоване методом претхођења (eng. ancestry method), односно инспекцијом списка референци студија које су нађене у претходном кораку. Радови следеће врсте су могли ући у избор: оригинални истраживачк рад објављен у међународном научном часопису, националном часопису или у зборнику радова са научног скупа или као поглавље у књизи, дипломски рад, мастер рад и докторска дисертација.

Студије су изабране за метаанализу ако су задовољиле сва четири следећа критеријума:

1. Укључују меру макар једне од димензија петофакторског модела или једну од две димензије Клонинџеровог модела, одн. инструмента (Избегавање опасности и Кооперативност);

2. Укључују меру макар једне од двеју димензија родитељског понашања (Нега и Котрола);

3. Приказују повезаност имеђу наведених мера личности и родитељског понашања изражену коефицијентом корелације или неком другом мером која се може конвертовати у коефицијент корелације;

4. Узорак испитаника чине испитаници од 17 и више година. За ову старосну границу смо се определили након стицања првобитног увида у литературу и констатовања да постоји немали број студија спроведених на узорку млађих адолесцената (од 17 до 19 година), па би опредељивање за пунолетство као узрасну границу имало за последицу искључивање значајног дела студија.

Описаним поступком селекције дошли смо до коначног узорка који је бројао 12 студија из којих смо добили податке о 14 независних узорака будући да су у два студијама (Furukava, 1992 i Oshino i sar., 2007) приказани резултати добијени посебно на женском и мушком узорку. Детаљи ових студија приказани су у табели 1. Укупан број испитаника који је обухваћен овим студијама износи 3995. Испитаници потичу из Јапана, Холандије, Сједињених Америчких Држава, Грчке, Тајвана, Србије, Немачке и Шпаније.

Табела 1. Преглед студија укључених у метаанализу

Аутори	Земља	Испитаници	Узраст	Број	Мера родитељског понашања	Мера личности
1. Furukawa (1992)	Јапан	Ученици ж. пола	17-19 год.	123	PBI	J-MPI
2. Furukawa (1992)	Јапан	Ученици м. пола	17-19 год.	42	PBI	J-MPI
3. de Haan i sar. (2013)	Холандија	Ученици	Просек узраст 18,3 год.	529	Parenting Scale i Parenting Practices Questionnaire	BFI
4. Kraft i Zuckerman, (1999)	САД	Студенти	Нема подат.	133	EMBU	EPQ-R
5. Lianos (2015)	Грчка	Студенти	Просек узраст 22,4 год.	230	EMBU	BFI
6. Lung i sar. (2004)	Тајван	Одрасли (контр. гр.)	Просек узраст 45	86	PBI	EPQ
7. McCrae i Costa, (1988)	САД	Општа популација	21-96 год.	619	Parent Child Relations Questionnaire, PCR II	NEO-PI
8. Миленковић и Хаџи-Пешић, 2006	Србија	Студенти I год.	Проц. просек узраст 19. год.	100	EMBU	EPQ
9. Oshino i sar. (2007)	Јапан	Женски студенти медицине и ж. особље болница	18-61 год. (просек узраст 32,2)	323	PBI	TCI
10. Oshino i sar. (2007)	Јапан	Мушки студенти медицине и м. особље болница	18-61 год. (просек узраст 32,2)	323	PBI	TCI
11. Pincus i Ruiz, (1997)	САД	Студенти	Просек узраст 19,2	355	Structural Analysis of Behavior	NEO FFI
12. Reti i sar. (2002)	САД	Добровољци из опште популације	34-94 год. (просек узраст 51)	742	PBI	NEO-PI-R
13. Richter i sar. (2002)	Немачка	Добровољ. (контр.гр.)	17-27 год. (просек узраст 19,1)	60	EMBU	TCI
14. Torrente i Vazsonyi, (2012)	Шпанија	Млади добровољ.	Просек узраст 18,5 год.	653	Adolescent Family Process	BFI

Напомена: За значење појединих скраћеница погледати одељак Инструменти

Инструменти

Већина инструмената за процену опаженог родитељског понашања укључује субскеале за процену димензије Неге/Топлине и Контроле/Презаштићивања. Два инструмента која укључују процену ове две димензије, а уједно су и најчешће коришћени у истраживањима јесу ЕМБУ (Arrindell i sar., 1983; Perris i sar., 1980) и ПБИ (Parker i sar., 1979). ЕМБУ се састоји из четири субскеале за

процену следећих димензија родитељског понашања: Емоционална топлина, Презаштићивање, Одбацавање и Фаворизовање детета.

У овом истраживању коришћене су само две од наведене четири субскеале: Емоционална топлина и Презаштићивање. Прва процењује родитељско понашање које одликује љубав, брига, пажња, помоћ у проблемима, поверење и сл. Субскала Презаштићивања односи се на понашање родитеља које одликује прекомерно заштићивање детета, наметљивост, очекивање да у сваком тренутку зна шта дете ради, постављање строгих правила и захтева и сл. Углавном се задаје у две форме: једној за процену понашања мајке и другој за процену понашања оца.

ПБИ мери основне родитељске стилове онако како их перципира дете (Parker i sar., 1979). Као и код ЕМБУ упитника, на исте ајтеме се одговара посебно за мајку, посебно за оца. Постоје две субскеале: Нега и Контрола/Презаштићивање. Ове две димензије еквивалентне су димензијама Емоционалне топлине и Презаштићивања из ЕМБУ упитника, што је потврђено и емпијиски у истраживању које се бавило конвергентном валидношћу ова два инструмента (Arrindell i sar., 1998). Од 12 студија укључених у узорак нашег истраживања, четири су за процену родитељског понашања користиле ЕМБУ, а четири ПБИ. Преостале четири користиле су друге инструменте којима се процењује макар једна од наведене две димензије: Structural Analysis of Social Behaviors (SASB; Benjamin, 1984), Parent-Child Relations Questionnaire (PCR II; Siegelman i Roe, 1979), Parenting Scale (Arnold i sar., 1993), Parenting Practices Questionnaire (Robinson i sar., 1995) i Adolescent Family Process (AFP; Vazsonoyi i sar., 2003). У два од ових пет инструмената субскеале којима се процењује димензија Контроле, Autonomy и SASB i Casual-Demanding и PCR II, конструисане су тако да низак скор означава јаку контролу од стране родитеља, док у свим осталим инструментима, укључујући ЕМБУ и ПБИ, висок скор на еквивалентним скалама означава јаку контролу дететовог понашања од стране родитеља.

Када је реч о инструментима за процену димензија личности, највећи број студија обухваћених нашом метаанализом користиле су инструменте који се заснивају на петофакторском моделу личности: Big Five Inventory (BFI; John, Naumann & Soto, 2008), NEO Personality Inventory (NEO PI; Costa & McCrae, 1985), NEO Five Factor Inventory (NEO FFI; Costa & McCrae, 1992) i Revised NEO Personality Inventory (NEO PI-R; Costa & McCrae, 1992). Укључене су и студије у којима су коришћени инструменти који процењују Неуротицизам и

Екстраверзију, а не заснивају се на петофакторском моделу: Japanese Maudsley Personality Inventory (J-MPI; MPI Research Group, 1969), Eysenck Personality Questionnaire (EPQ; Eysenck i Eysenck, 1975) i Eysenck Personality Questionnaire Revised (EPQ-R; Eysenck, Eysenck i Barrett, 1985). На крају, коришћене су и две субскеале, Избегавање опасности и Кооперативност, из инвентара Temperament and Character Inventory (TCI; Cloninger, 1994). Овде две скеале третирали смо као еквивалентне Неуротицизму и Сарадљивости, а такву одлуку засновали смо на резултатима истраживања у коме је директно испитиван однос између скала ТЦИ-ја и скала НЕО-ПИ-Р-а (De Fruyt i sar., 2000).

РЕЗУЛТАТИ

У табели 2 приказани су резултати метаанализе повезаности мајчинске и очинске Неге, на једној страни, и Екстраверзије, Неуротицизма, Савесности, Сарадљивости и Отвореност за нова искуства, на другој страни. Прво што можемо уочити је да су сви коефицијенти корелације између мајчинске Неге и особина личности виши од одговарајућих коефицијената корелације између очинске Неге и особина личности. Руководећи се смерницама за величину корелације које даје Коен (Cohen, 1988), можемо закључити да постоји слаба повезаност између родитељске Неге и Екстраверзије, Неуротицизма, Савесности и Сарадљивости, с тим што са порастом родитељске Неге Екстраверзија, Савесност и Сарадљивост расту, док Неуротицизам опада. У табели можемо видети и да интервали поверења за повезаност родитељске Неге и Савесности и Сарадљивости не садрже нулу, међутим повезаност родитељске Неге и Савесности треба узети с резервом с обзиром на мали број узорака.

Табела 2. Резултати метаанализе повезаности родитељске Неге и особина ЛИЧНОСТИ

	Нега							
	Мајчинска				Очинска			
	Број узорак.	Број испитан.	АСр	95% Инвентар поверења	Број узорак.	Број испитан.	АСр	95% Инвентар поверења
Е	11	3612	0.17	-0.01-0.35	11	3612	0.15	-0.02-0.32
Н	13	3909	-0.16	-0.36-0.04	13	3909	-0.14	-0.36-0.08
Св	6	3128	0.17	0.15-0.19	6	3128	0.16	0.10-0.22
Ср	9	3511	0.21	0.12-0.30	9	3511	0.16	0.03-0.29
О	6	3128	0.08	-0.07- 0.23	6	3128	0.07	-0.01-0.15

Напомена: АСр – просечни пондерисани коефицијент корелације, Е – екстраверзија, Н – неуротицизам/избегавање опасности, Св – савесност, Ср – сарадљивост/кооперативност, О – отвореност за искуство; Масна слова означавају интервале поверења који не обухватају нулу.

Резултати метаанализе повезаности Контроле оба родитеља и пет особина личности сумирани су у табели 3. Као што можемо видети, крајње слаба корелација постоји само између два пара варијабли: мајчинске Контроле и Неуротицизма (АСр = 0.10) и мајчинске Контроле и Сарадљивости (АСр = -0.10). Према предзнаку коефицијаната корелације можемо закључити да са порастом мајчинске Контроле расте Неуротицизам, док Сарадљивост опада. Оно што је у приказаним резултатима такође уочљиво је да сви интервали поверења обухватају и нулу и да очинска Контрола није показала повезаност ни са једном димензијом личности.

Табела 3. Резултати метаанализе повезаности родитељске Контроле и особина личности

	Контрола							
	Мајчинска				Очинска			
	Број узорак.	Број испитан.	АСр	95% инвентар поверења	Број узорак.	Број испитан.	АСр	95% Инвентар поверења
Е	10	2959	-0.002	-0.20-0.20	10	2959	0.02	-0.15-0.19
Н	12	3256	0.10	-0.18-0.38	12	3256	0.09	-0.15-0.33
Св	5	2475	-0.004	-0.22-0.21	5	2475	0.03	-0.17-0.23
Ср	8	2858	-0.10	-0.27-0.07	8	2858	-0.09	-0.23-0.05
О	5	2475	-0.09	-0.27-0.09	5	2475	-0.06	-0.22-0.10

Напомена: АСр – просечни пондерисани коефицијент корелације, Е – екстраверзија, Н – неуротицизам/избегавање опасности, Св – савесност, Ср – сарадљивост/кооперативност, О – отвореност за искуство.

ДИСКУСИЈА

Ова метаанализа имала је за циљ квантитавину интеграцију студија које су испитивале повезаност опаженог родитељског понашања, прецизније, родитељске Неге и Контроле, и димензија личности које постулира петофакторски модел.

Констатација да је повезаност између материнске Неге са димензијама личности нешто јача него повезаност очинске Неге и

одговарајућих особина личности указује на то да родитељско понашање мајке има већи утицај на формирање и развој дечије личности од очевог. До оваквог закључка дошли су и други аутори (Ono i sar., 1999; Oshino i sar., 2007; Pincus i Ruiz, 1997; Reti i sar., 2002). Већи ефекат мајчинског понашања на развој дечје личности је могуће објаснити јаким утицајем примарне афективне везе које дете успоставља са мајком у првим годинама живота. Осим тога, овај налаз се може објаснити и тиме да мајке, у поређењу са очевима, показују тенденцију да проводе више времена са децом и на њиховом старијем узрасту.

Други значајан налаз ове метаанализе јесте да је Нега и мајки и очева повезана са развојем позитивних аспеката личности. Наиме, особе чије родитељске представе одликују нега и емоционална топлина описују себе као мање склоне емотивном стресу (нижи Неуротицизам), више оријентисане на друге људе и склоне доживљавању позитивних емоција (виша Екстраверзија), више мирољубиве и достојне поверења (виша Сарадљивост), и савесније, сналажљивије и поузданије (виша Савесност). Овакав налаз у складу је са резултатима претходних истраживања повезаности родитељског понашања и особина личности (Lianos, 2015; McCrea i Costa, 1988; Pincus i Ruiz, 1997), али и истраживањима која су се бавила утицајем родитељског понашања на социјалну прилагођеност деце. Тако, на пример, родитељи који се доживљавају као емоционално топли и прихватајући подижу децу која су емотивно стабилнија, екстравертнија, друштвенија и саосећајнија (Алуја i sar., 2005). Осим тога, дечје и адолесцентско виђење родитељске подршке/прихватања је у позитивној корелацији са осећањем сопствене вредности и социјалне ефикасности (Rubin i sar., 2004), као и интерперсоналном комуникацијом, одлучивањем, вођењем здравог начина живота и развојем идентитета (Slicker i sar., 2005). Овај налаз наше метаанализе у складу је са налазом метаанализе коју су извели Квалеке и Ронер (Khaleque and Ronher, 2005) у којој испитивана повезаност родитељског прихватања/одбацавања и психолошке прилагођености. Ови аутори установили су да су родитељска хладноћа и одбацавање повезани са психолошком неприлагођеношћу деце и са развојем мање пожељних особина личности.

Као што смо видели, у нашем истраживању утврђено је да постоји негативна корелација између родитељске топлине и неуротицизма. Овај налаз занимљив је будући да према

Клонинџеру (Cloninger, 1994) и Ајзенку (Eysenck i Eysenck, 1985) ова димензија личности представља једну од особина темперамента које су пре свега наследне и стабилне током живота, за разлику од црта карактера које су мање наследне, а више подложне утицају социјалног учења. Осим тога, истраживања из области бихејвиоралне генетике указују на то да се значајан део варијаблности мера неуротицизма може приписати генетским факторима (Viken i sar., 1994). Дакле, с обзиром на корелациону природу ових налаза, није могуће закључити да ли хладно родитељско понашање доводи до развоја неуротицизма или неуротицизам доводи до искривљеног виђења родитељског понашања који се због тога доживљавају хладнијим него што реално јесу. Ова друга интерпретација подржана је налазом Ајзенковог истраживања по коме је код особа које одликује висок неуротицизам установљена већа реактивност симпатичког нервног система и осетљивост на стимулацију из средине (Eysenck i Eysenck, 1985).

За разлику од Неге као димензије родитељског понашања, димензија Контроле показала је повезаност са само две особине личности (Неуротицизам и Сарадљивост) и то само када је реч о родитељском понашању мајке. Наиме, особе које процењују да су њихове мајке биле склоне да у већој мери контролишу њихово понашање, да постављају строга правила и захтеве, да се у већој мери мешају у њихов живот, процењују себе као више склоне забринутости, страховању, усамљености и као мање сарадљиве, обзирне и љубазне. Овакав налаз у складу је са запажањем да у литератури постоје противуречни налази о повезаности испољене родитељске контроле и психолошке прилагођености деце, док се у различитим студијама доследно налази на значајну повезаност између родитељске емоционалне тоpline и психолошке прилагођености (Bradley i sar., 2001). У студији објављеној ове године Лианос (Lianos, 2015) налази да су три димензије петофакторског модела личности (Екстраверзија, Савесност и Отвореност за искуство) повезане са родитељском Негом, док ниједна од пет димензија личности није била повезана са родитељском Контролом. Намеће се закључак да је у формирању дечје личности битнија родитељска топлина, нега, подршка и прихватање, од васпитних поступака које родитељи примењују у циљу усмеравања дечјег понашања. Осим тога, личност је под значајним утицајем генетике, а истраживања из области бихејвиоралне генетике указују на то да је подршка (емоционална

топлина) наследна, за разлику од техника контроле понашања (Kendler i Baker, 2007). Могуће је, дакле, да диференцијална повезаност родитељске емоционалне тоpline и контроле са особинама личности њихове деце потиче од тога што је топлина условљена генетским факторима, као и дечија личност, док су васпитни поступци мање под утицајем генетских фактора.

Још један значајан налаз ове метаанализе тиче се величине корелација између димензија родитељског понашања и особина личности. Као што је већ речено, добијени коефицијенти спадају у ред малих корелација, а проценат објашњене варијансе особина личности је у опсегу од 1% до 4,5%. До сличног налаза долазе Мекри и Коста (McCrae i Costa, 1988) на основу истраживања у коме је родитељским понашањем објашњено 1-10% варијансе особина личности, док је у истраживању Крафта и Зекермана (Kraft and Zuckerman, 1999) тај проценат нешто већи (9-25%). Овакви налази у складу су са резултатима бихејвиоралних генетских студија. У једном прегледу литературе из ове области закључено је да се 40-60% варијансе у особинама личности може приписати генетским факторима (Zuckerman, 1991). Ово значи да се отприлике 50% варијансе може приписати утицајима средине који јесу или нису заједнички родитељима и деци. Ако бисмо претпоставили да је опажено родитељско понашање тачна и чисто срединска мера, онда резултати ове студије указују на то да само 5 или мање процената варијансе може да се објасни заједничком средином (нпр. родитељством). Међутим, будући да је оде једне четвртине до једне трећине варијансе ових мера генетског порекла (Plomin i Bergeman, 1991), корелације између родитељског понашања и личности указују на то да је утицај родитељства и родитељских ставова још и мањи.

На крају, важно је истаћи разлоге због којих и мале корелације које смо добили могу да прецењују утицај који родитељско понашање има на развој одрасле личности. Први разлог лежи у ретроспективној пристрасности или искривљавању (eng. retrospective bias). Иако изванредно познат степен слагања између процена родитељског понашања деце иситих родитеља (McCrae i Costa, 1988) и слагања између дечјих процена мајчинског понашања и мајчинских процена сопственог понашања (Parker, 1981) указује на то да су дечје процене родитељског понашања веродостојне, опажање родитељског понашања може бити под утицајем одрасле личности детета. Наиме, особе које постижу високе скорове на димензији Сарадљивости су генерално гледано пуне поверења,

благе и саосећајне, па чињеница да се своје родитеље памте као топлије и више подржавајуће може једноставно бити одраз њиховог беневалентног и позитивног става према другима. Слично томе, особе израженог Неуротицизма су склоне незадовољству свим аспектима свог живота, и услед тога могу тражити кривицу у својим родитељима и да их памте као одбацујуће.

Надаље, Рос и Конвеј (Ross and Conway, 1986) указују на опасност од једне друге врсте ретроспективног искривљавања тврдећи да сећања могу да се реконструишу на основу имплицитних теорија о људској природи. Наиме, одрасла, добро прилагођена особа може да закључи да мора да је имала топле, прихватајуће родитеље јер верује да је родитељска љубав услов прилагођености у одраслом добу.

На крају, опште је прихваћено да одређено понашање родитеља може бити подстакнуто особинама личности детета, које, пак, могу бити генетски условљене (Plomin i sar., 1977). Родитељима може бити лакше да воле и буду топли према детету које је добро прилагођено у поређену са дететом израженог неуротицизма које је анксиозно, иритабилно и склоно импулсивном понашању. Повезаност родитељске хладноће и одбацивања и неуротицизма у одраслом добу може, дакле, бити одраз утицаја децје личности на однос родитељ-дете. На сличан начин одговорно и савесно дете може изазвати више љубави код родитеља.

Поред наведених слабости које карактеришу не само наше, већ сва истраживања која се баве повезаношћу опаженог родитељског понашања и личности у одраслом добу, указали бисмо и на проблем који је специфичан за нашу метаанлизу. Наиме, распон година старости испитаника обухваћених овом метаанлизом је од 17 до 94 године. Сасвим је извесно да се фактори ретроспективне пристрасности који делују на узрасту адолесценције значајно разликују од оних који делују у зрелом одраслом добу. Затим, док су адолесценти давали процене које су се тичале родитељског понашања испољеног у претходних петнаест година, испитаници у својим педесетим или шездесетим годинама су се присећали понашања родитеља које се испољавало десетинама година раније, што свакако утиче на веродостојност сећања.

Мали број аутора би ишао тако далеко да пориче значај везе између родитеља и детета. Као што смо напоменули у претходном делу, бројне студије указују на то да је прилагођеност детета под

утицајем понашања родитеља (Khaleque i Rohner, 2005). Међутим, оно што се показало спорним на основу налаза ове метаанлизе је екстраполација родитељског утицаја на период после детињства. Резултати приказани у овом раду указују на то да је могуће да и психолошке теорије и запажања лаика прецењују значај односа родитељ-дете у одређивању личности одрасле особе. За доказивање утицаја родитељског понашања на личност одрасле особе неопходне су проспективне студије у којима би биле коришћене вишеструке мере породичне средине, и у којима би била процењена првобинта личност деце чији би се развој потом пратио све до одраслог доба.

ЛИТЕРАТУРА

- Aluja, A., del Barrio, V. i Garcia, L.F. (2005). Relationships between adolescents' memory of parental rearing styles, social values and socialization behavior traits. *Personality and Individual Differences*, 39, 903-912.
- Arnold, D.S., O'Leary, S.G., Wolff, L.S. i Acker, M.M. (1993). The Parenting Scale: A measure of dysfunctional parenting in discipline situations. *Psychological Assessment*, 5, 137-144.
- Arrindell, W.A., Emmelkamp, P.M.G., Brilman, E. i Monsma, A. (1983). Psychometric evaluation of an inventory for assessment of parental rearing practices: A Dutch form of the EMBU. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 67, 163-177.
- Arrindell, W.A., Gerlsma, C., Vandereycken, W., Hagerman, W.J.J.M. i Daeseleire, T. (1998). Convergent validity of the dimensions underlying the parental bonding instrument (PBI) and the EMBU. *Personality and Individual Differences*, 24, 341-350.
- Arrindell, W.A., Perris, C., Eisemann, M., Van der Ende, J., Gaszner, P., Iwawaki, S., Maj, M. i Zhang, J.-E. (1994). Parental rearing behaviour from a cross-cultural perspective: A summary of data obtained in 14 nations. U C. Perris, W. A. Arrindell i M. Eisemann (Ur.), *Parenting and psychopathology*. Chichester: Wiley.
- Ball, S.A., Tennen, H., Poling, J.C., Kranzler, H.R. i Rounsaville, B.J. (1997). Personality, temperament, and character dimensions and the DSM-IV personality disorders in substance abusers. *Journal of Abnormal Psychology*, 106, 545-553.
- Benjamin, L.S. (1984). Principles of prediction using Structural analysis of social behavior. U A. Zucker, J. Aronoff i J. Rubin (Ur.), *Personality and the prediction of behavior* (str. 121-173). New York: Academic.

- Bienvenu, O.J., Nestadt, G., Samuels, J.F., Costa, P.T., Howard, W.T. i Eaton, W.W. (2001). Phobic, panic, and major depressive disorders and the five-factor model of personality. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 189, 154-161.
- Cloninger, C.R. (1994). *The Temperament and Character Inventory (TCI): A Guide to Its Development and Use*. St Louis (Mo): Center for Psychobiology of Personality, Washington University.
- Cohen, J.W. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Costa, P.T. i McCrae, R.R. (1985). *The NEO personality inventory manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Costa, P.T. i McCrae, R.R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Costa, P.T. i Widiger, T.A. (2001). *Personality Disorders and the Five-Factor Model of Personality, Second Edition*. Washington, DC: American Psychological Association.
- De Fruyt, F., Van De Wiele, L. i Van Heeringen, C. (2000). Cloninger's psychobiological model of temperament and character and the five-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 29, 441-452.
- Eysenck, H.J. i Eysenck, S.B.G. (1975). *Manual for the Eysenck Personality Questionnaire*. London, UK: Hodder & Stoughton.
- Eysenck, H.J. i Eysenck, M.W. (1985). *Personality and individual differences: A natural science approach*. New York: Plenum Press.
- Eysenck, S.B.G., Eysenck, H.J. i Barrett, P. (1985). A revised version of the psychoticism scale. *Personality and Individual Differences*, 6, 21-29.
- Furukawa, T. (1992). Perceived parental rearing, personality and mental status in Japanese adolescents. *Journal of Adolescence*, 15, 317-322.
- Goldin, P.C. (1969). A review of children's reports of parent behaviors. *Psychological Bulletin*, 77, 222-236.
- de Haan, A.D., Deković, M., van den Akker, A.L., Stoltz, S.E.M.J. i Prinzie, P. (2013). Developmental Personality Types From Childhood to Adolescence: Associations With Parenting and Adjustment. *Child Development*, 84, 2015-2030.
- Hedges, L. V. i Olkin, I. (1985). *Statistical methods for meta-analysis*. New York: Academic Press Inc.

- Hunter, J.E. i Schmidt, F.S. (2004). *Methods of Meta-Analysis: Correcting Error and Bias in Research Findings*. Newbury Park, CA: Sage.
- John, O.P., Angleitner, A. i Ostendorf, F. (1988). The lexical approach to personality: A historical review of trait taxonomic research. *European Journal of Personality*, 2, 171–203.
- John, O. P., Naumann, L. P. i Soto, C. J. (2008). Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Conceptual Issues. U O. P. John, R. W. Robins i L. A. Pervin (Ur.), *Handbook of personality: Theory and research* (str. 114-158). New York, NY: Guilford Press.
- Kendler, K. S. i Baker, J. H., (2007). Genetic influences on measures of the environment: A systematic review. *Psychological Medicine*, 37, 615–626.
- Khaleque, A. i Rohner, R.P. (2005). Reliability of measures assessing the pancultural association between perceived parental acceptance/rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 33, 87-99.
- Kraft Jr., M.R. i Zuckerman, M. (1999). Parental behavior and attitudes of their parents reported by young adults from intact and stepparent families and relationships between perceived parenting and personality. *Personality and Individual Differences*, 27, 453-476.
- Lianos, P.G. (2015). Parenting and social competence in school: The role of preadolescents' personality traits. *Journal of Adolescence*, 41, 109-120.
- Lung, F.W., Huang, Y.L., Shu, B.C. i Lee, F.Y. (2004). Parental Rearing Style, Premorbid Personality, Mental Health, and Quality of Life in Chronic Regional Pain: A Causal Analysis. *Comprehensive Psychiatry*, 45, 206-212.
- Mackinnon, A.J., Henderson, A.S., Scott, R. i Duncan-Jones, P. (1989). The Parental Bonding Instrument: An epidemiological study in a general population sample. *Psychological Medicine*, 19, 1023–1034.
- McCrae, R.R. (1989). Why I advocate the five-factor model: Joint analyses of the NEO-PI and other instruments. U Buss, D.M., Cantor, N. (Ur.), *Personality Psychology: Recent Trends and Emerging Directions*. New York: Springer-Verlag.
- McCrae, R.R. i Costa, P.T. (1988). Recalled parent-child relations and adult personality. *Journal of Personality*, 56, 417–434.
- Milenković, A. i Hadži-Pešić, M. (2006). Povezanost vaspitnih stilova roditelja, ekstrasverzije-introverzije i asertivnosti. *Godišnjak za psihologiju*, 4, 89-108.
- MPI Research Group (1969). *Maundsley Personality Inventory*. Tokyo: Seishin-Shobo.

- Ono, Y., Yoshimura, K., Mizushima, H., Manki, H., Yagi, G. i Kanba, S. (1999) Environmental and possible genetic contributions to character dimensions of personality. *Psychological Reports*, 84, 689-96.
- Oshino, S., Suzuki, A., Genki, G. i Otani, K. (2007). Influences of parental rearing on the personality traits of healthy Japanese. *Comprehensive Psychiatry*, 48, 465-469.
- Parker, G. (1981). Parental reports of depressives. An investigation of several explanations. *Journal of Affective Disorders*, 3, 131-140.
- Parker, G. (1984). The measurement of pathogenic parental style and its relevance to psychiatric disorder. *Social Psychiatry*, 19, 75-81.
- Parker, G., Tupling, H. i Brown, L. B. (1979). A parental bonding instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52, 1-10.
- Perris, C., Jacobsson, L., Lindstrom, H., von Knorring, L. i Perris, H. (1980). Development of a new inventory for assessing memories of parental rearing behaviour. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 61, 265-274.
- Pincus, A.L. i Ruiz, M.A. (1997). Parental representations and dimensions of personality: -Empirical relations and assessment implications. *Journal of Personality Assessment*, 68, 436-454.
- Plomin, R. i Bergeman, C.S. (1991). The nature of nurture: genetic influences on environmental measures. *Behavioral and Brain Sciences*, 14, 373-427.
- Plomin, R. , DeFnes, J. C. i Loehhn, J.C. (1977). Genotype-environment interaction and correlation in the analysis of human behavior *Psychological Bulletin*, 84, 309-322.
- Raskin, A., Boothe, H.H., Reatig, N.A., Schulterbrandt, J.G. i Odle, D. (1971). Factor analysis of normal and depressed patients' memories of parental behavior. *Psychological Reports*, 29, 871-879.
- Reti, I.M., Samuels, J.F., Eaton, W.W., Bienvenu, III O.J., Costa Jr, P.T. i Nestadt, G. (2002) Influences of parenting on normal personality traits. *Psychiatry Research*, 111, 55-64.
- Richman, J.A. i Flaherty, J.A. (1987). Adult psychosocial assets and depressive mood over time: Effects of internalized childhood attachments. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 175, 703-712.
- Richter, J., Krecklow, B. i Eisemann, M. (2002). Interrelations Between Temperament, Character, and Parental Rearing Among Delinquent Adolescents: A Cross-Validation. *Comprehensive Psychiatry*, 43, 210-214.
- Rosenthal, R. (1984). *Meta-analytic procedures for social research*. Beverly Hills, CA: Russell Sage.
- Rubin, K.H., Dwyer, K.M., Booth-LaForce, C., Kim, A H., Burgess, K.B. i Rose-Krasnor, L. (2004). Attachment, friendship and psychosocial

- functioning in early adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 24, 326-356.
- Schaefer, E.S. (1965). Children's reports of parental behavior: An inventory. *Child Development*, 36, 413-424.
- Siegelman, M. i Roe, A. (1979). *Manual: The Parent-Child Relations Questionnaire II*. New York: Autor.
- Torrente, G. i Vazsonyi, A.T. (2012). Personality, Parenting and Deviance among Spanish Adolescents. *Anales de Psicología*, 28, 654-664.
- Vazsonyi, A.T., Hibbert, J.R. i Snider, J.B. (2003). Exotic enterprise no more? Adolescent reports of family and parenting processes from youth in four countries. *Journal of Research of Adolescence*, 13, 129-160.
- Viken, R.J., Rose, R.J., Kaprio, J. i Koskenvuo, M. (1994). A developmental genetic analysis of adult personality: Extraversion and neuroticism from 18 to 59 years of age. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 722-730.
- Zuckerman, M. (1991). *Psychobiology of Personality*. New York: Cambridge University Press.

CONNECTION OF PARENTAL BEHAVIOR WITH CHILD'S PERSONALITY TRAITS – META-ANALYSIS

Summary: *By looking through various psychology papers we have come to a conclusion that there is a large amount of research papers concerned with connection of parental behavior and the personality traits of the children. Our goal has been to examine works that dealt with connections between perception of parental behavior and personality traits of adults as well as to quantify conclusions of previous works through meta-analysis. Method of meta-analysis has included 12 papers that provided data on 14 independent samples. In other words, we have gathered data on 3995 examinees from eight countries. Results of meta-analysis show somewhat larger connection of mother's Care with child's personality traits than that of father's Care and child's personality traits. An important result of this meta-analysis is connection between both father's and mother's Care with positive aspects of child's personality traits (Extraversion, Consciousness, Cooperation). Control is connected with two aspects of personality, Neuroticism which is positive and Cooperation which is negative. On the other hand, we have noticed negative correlation between parental warmth and child's Neuroticism.*

Key words: *Parental Behavior, Personality Traits, Meta-analysis.*